

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З
ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО
ТУРИЗМУ»

«Затверджено»
методичною комісією
природоохоронного факультету
Протокол №____ від____ 2019р.
Декан факультету_____Чугай А.В.

«Затверджено»
на засіданні кафедри
економіки природокористування
Протокол № від
Зав.кафедри_____Губанова О.Р.

Одеса 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З
ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО
ТУРИЗМУ»**

Одеса-2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З
ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО
ТУРИЗМУ»**

«Затверджено»
методичною комісією
природоохоронного факультету
Протокол № ____ від ____ 2019р.

Одеса-2019

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» старший викладач кафедри економіки природокористування Полянничко О.В. – Одеса, ОДЕКУ, 2019. – 36с.

Методичні вказівки призначені для студентів -3 курсу денної форми навчання зі спеціальності 242 «Туризм».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1.ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА.....	7
2. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПО ВИВЧЕННЮ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	17
3.ОРГАНІЗАЦІЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ.....	31

ПЕРЕДМОВА

Стратегія сталого розвитку є однією із ключових та пріоритетних в усіх галузях промисловості, народного господарства та економіки. Її принципи та основні положення направлені на досягнення гармонії між ростом економічних показників, стабільністю в соціальній сфері та охороною довкілля. Збереження природних ресурсів, підтримка їх сталості та перехід до ресурсозберігаючих, енергоефективних технологій є чи не одним із ключових завдань на порядку денному.

Однією із галузей економіки, яка стрімко розвивається та спричинює антропогенні навантаження на природні екосистеми є туристична. Попит на туристичний продукт і туристичні послуги зумовлений як бажанням підвищити рівень економічної дохідності, створити нові робочі місця та історико-культурною зацікавленістю туристів, так і фізіологічною потребою людини в оздоровленні, лікуванні, відпочинку. Забезпечення охорони довкілля на ряду із отриманням соціально-економічних перспектив має бути одним із першочергових завдань на усіх рівнях.

Саме тому актуальним та надзвичайно важливим кроком на шляху до введення туризму в русло сталого розвитку є розробка та впровадження в дію шляхів та програм екологізації. Це в свою чергу дозволить знайти правильні, екологічно-обґрунтовані напрями розвитку туристичної діяльності, забезпечить охорону та раціональне використання природних багатств, визначить шляхи відновлення пошкоджених природних територій та об'єктів.

Дисципліна «Економіко-екологічні засади сталого туризму» належить до обов'язкових дисциплін підготовки бакалаврів за спеціальністю 242 «Туризм» («Сталий туризм»).

Метою вивчення дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» передбачає міждисциплінарний і системний підхід до вивчення основних проблем взаємодії людини і навколишнього природного середовища з точки зору принципів і стратегій сталого розвитку.

Загальний обсяг навчального часу, що випадає на вивчення дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму», дорівнює 120 годинам (30 - лекцій, 30 - практичні заняття, 60 - самостійна робота студентів; 4 кредитів ECTS + 1 наук).

В структурно-логічній схемі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів зі спеціальності 242 «Туризм» («Сталий туризм») вивчення дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» базується на дисциплінах «Екологія», «Економічна теорія», «Основи раціонального природокористування», і т.д.

Методичним забезпеченням курсу є лекції з дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму», підручники та навчальні посібники, монографії, статті у фахових виданнях, Інтернет-ресурси, нормативно-законодавчі акти, що регулюють відносини в сфері туризму.

У результаті вивчення дисципліни студент отримує наступні знання та вміння:

знання:

- надати інформацію з теоретичних основ переходу світової спільноти до сталого розвитку в туризмі;
- подання методик визначення кількісних показників екологічного стану середовища та рівня взаємодії соціума та природи;
- розкриття питань розробки і здійснювання заходів підвищення стабільності в світі;

За результатами вивчення дисципліни студентів повинні **знати:**

- сутність зовнішньої та внутрішньої екологічної політики країни та світової спільноти для переходу до сталого розвитку;
- основні стратегічні шляхи світової спільноти в оптимізації взаємодії людства з оточуючим середовищем;
- принципи планування потреби в ресурсах та шляхів їх оптимального використання при сталому розвитку;
- сутність системи планування та організації широкомасштабних заходів, що обумовлюють перехід до сталого розвитку;
- сутність чинної системи контролю екологічного стану в промисловості, сільському господарстві та її значення для переходу до сталого розвитку;

вміння:

- обґрунтовувати оптимальну програму покращання екологічної ситуації;
- основні принципи формування систем оцінювання сталого розвитку різномасштабних об'єктів;
- базові методи використовувати для агрегування показників в індекси;
- засади оцінювання впливу на довкілля і, зокрема, оцінювання життєвого циклу;
- прийоми оцінювання природного капіталу з точки зору сталого розвитку.

компетенції:

- визначити специфіку технологій промисловості та сільськогосподарського виробництва;
- аналіз новітніх технологій в туризмі;
- розуміння особливостей співставлення електронної інформації з проблеми сталого розвитку.

Мета методичних вказівок допомогти студентам при підготовці до теоретичних та практичних занять організувати свою самостійну роботу з дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму».

Додержання зазначених вказівок сприятиме формуванню у студентів професійних навичок та підвищенню їхньої загальної і спеціальної еколого-економічної культури, вмінню вивчати, систематизувати та аналізувати необхідний матеріал за вказаною тематикою.

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Перелік тем теоретичного курсу

Тема 1. Передумови та перспективи сталого розвитку туризму.

Тема 2. Концепція сталого розвитку.

Тема 3. Міжнародний досвід та роль ООН у визначенні засад сталого розвитку

Тема 4. Сталий туризм: основні передумови, концепції та стратегії

Тема 5. Показники сталого розвитку туризму.

Тема 6. Методика створення та роль екологічної паспортизації для сталого розвитку туризму в Україні

Тема 7. Поняття екологізації туризму та її значення для сталого розвитку.

Тема 8. Екологізація системи управління туристичною діяльністю в Україні.

Тема 9. Екологістичний менеджмент як складова сталого розвитку туризму.

Перелік тем практичних занять

Тема 1. Туристська дестинація як управлінська категорія сталого розвитку туризму в умовах глобалізації

Особливість джерел формування та ресурсного забезпечення туристичного продукту обумовили появу таких специфічних об'єктів пропозиції, як дестинація - місця (місцевості), привабливі для туристів як готовий туристичний продукт (туристські центри і напрями, конкретні міста і села, підприємства туристичної сфери з відомою маркою тощо), природні та антропогенні ресурси, засоби розміщення, заклади харчування, заклади розваг тощо.

Дестинація - це географічна територія, що має певні межі, що може залучати й задовольняти потреби досить широкої групи туристів. Туристська дестинація - це вирішальний елемент регіональної туристської системи і суб'єкт управління регіонального розвитку. Її можна сприймати як територію із певним переліком засобів обслуговування й послуг, зручностей для забезпечення всіляких потреб туристів. Інакше кажучи, туристська дестинація містить у собі найбільш важливі й вирішальні елементи туризму, необхідні для туристів. Регіон туристської дестинації є одним з найважливіших у туристській системі, тому що самі туристські дестинації і їхній імідж залучають туристів, мотивують візит, у такий спосіб активізують всю туристську систему. Саме слово "дестинація" у перекладі з англійської означає "місцезнаходження; місце призначення".

Три типи дестинацій.

Перший тип - це великі столичні міста або прирівняні до них (столиці або міста типу Одеси), які залучають туристів своїми визначними пам'ятками

(пізнавальний туризм), гарними можливостями для вирішення проблем бізнесу (конгреси, бізнес-туризм, семінари, виставки). Істотною роль відіграє туризм із метою відвідування знайомих і родичів, а також адміністративних центрів для вирішення питань управління. Тому у великих містах існують історичний, адміністративний, торговельні, бізнес-центри й рекреаційні зони. Другий тип поділяється на дві підгрупи: центри цілеспрямованого розвитку туризму - села, міста, у яких зберігаються звичаї, історія, культура народу (музей народної творчості в Петриківці, Дніпропетровської області). Для залучення туристів готелі будують на невеликій відстані від цих міст і сіл; не столичні міста, які мають високий ступінь привабливості завдяки своїй історії, культурі, науці (Кам'янець - Подільський, Чернівці). Третій тип це центри, спеціально побудовані для туристів ("Disneyland" у Каліфорнії й у Франції; "Naturebornholm" на о. Борнхольм, Данія). Важливо також розрізнити поняття "туристська дестинація" і "курорт". Туристська дестинація - це поняття ширше, ніж курорт; це регіон, що нас найбільше приваблює (наприклад, для японця Західна Європа це "туристська дестинація", а Блакитний берег - курорт; це місце є курортом, тому що ми насамперед їдемо у Францію, що є дестинацією). Одеський регіон можна визначити як туристську дестинацію, але ж і такі міста як Одеса, Сергіївка, Білгород Дністровський, та санаторні курорти Одеси теж є туристською дестинацією. В регіонах України формуються й такі форми дестинацій як курортні поліси - діюча форма організації використання курортного потенціалу певних територій і експлуатації спеціальних рекреаційних ресурсів.

Рекомендована література [1–3 та інші].

Тема 2. Модель туристичної інфраструктури

Ідентифікація етапу розвитку туризму визначається значною мірою якісними індикаторами. Зростання рівня задоволення запитів туристів і забезпечення ефективності розвитку та функціонування суб'єктів господарювання на туристичному ринку потребує високого рівня взаємодії усіх без винятку елементів цього ринку та наявності певного механізму, що компенсував би постійно зростаючу з його розвитком різноманітність товарів і послуг, просторову розосередженість об'єктів і суб'єктів, невпорядкованість і різнобічність впливів зовнішнього середовища. Системою, що має зазначені якості та створює необхідні умови розвитку ринку туристичних послуг, є його інфраструктура.

Поняття інфраструктури ринку туристичних послуг часто отожднюють з термінами «туристична індустрія» або ж «індустрія гостинності». Хоча ці поняття і є тісно пов'язаними, сутність їх різна - слід розрізнити інфраструктуру туризму (туристичну інфраструктуру), інфраструктуру туристичного ринку, інфраструктуру підприємств туристичної галузі.

У центрі інфраструктури туризму як системи знаходиться людина, а тому *інфраструктура туризму* - це уся сукупність підприємницьких (комерційних) і непідприємницьких (некомерційних) інституційних структур, а також ресурсний потенціал, які в комплексі створюють умови для здійснення туристської діяльності (туристського руху) і туристичної діяльності (бізнесу).

Ринкова інфраструктура туризму є поняттям дещо вузким, і охоплює ту частину закладів забезпечення туристичної діяльності, що опосередкована економічними ринковими відносинами (надання платних, тобто комерційних, послуг, а також виробництво та реалізація товарів). Цей термін близький за значенням до поняття «туристична індустрія» - сукупність закладів, основна діяльність яких належить до характерних видів туристичної діяльності. Перелік закладів за видами діяльності, які задовольняють попит туристів на комерційних засадах (незалежно від джерел їх походження і відшкодування - власні кошти громадян чи фонди спеціального призначення) значно ширший.

Інфраструктура суб'єкта господарювання туристичної галузі охоплює комплекс закладів, які забезпечують виконання туристичними підприємствами цільових функцій, тобто це всі контрагенти з фінансово-господарських операцій (банківські установи, комунальні служби, готельні та транспортні підприємства, медичні та страхові організації, консалтингові, юридичні, інформаційні підприємства, представництва МЗС, консульства, та ін.), центральні та місцеві органи виконавчої влади та ін.

Рекомендована література [1-3, та інші].

Тема 3. Вектори факторного впливу на розвиток підприємств туристичної індустрії

В умовах ринкової економіки конкуренція є головним регулятором суспільного виробництва. Вона підпорядковує і спрямовує діяльність усіх суб'єктів ринку, виступає природним регулятором попиту та пропозиції на товари та послуги і є об'єктивним законом, який примушує найефективніше використовувати задіяні у виробничому процесі економічні ресурси, які формує власник, і пропонувати на ринку більш дешеві та якісні порівняно з конкурентами товари та послуги.

Відомо, що конкуренція можлива там, де існує значне перевищення пропозиції над попитом і головним суб'єктом є покупець. На таких ринках пропонують товари високої якості, забезпечений високий рівень обслуговування. У цьому випадку на перемогу може розраховувати лише те підприємство, яке матиме достатньо міцне становище на ринку порівняно з конкурентами.

З розвитком ринкових реформ та інтеграцією України у світовий економічний простір, виходом підприємств туристичної індустрії на міжнародний ринок і збільшенням кількості потенційних конкурентів посилюється конкуренція між суб'єктами господарювання, які пропонують

туристичні послуги. Щоб забезпечити успіх на ринку, туристичне підприємство як і будь-яке інше, повинне прагнути до поліпшення якості обслуговування при помірних цінах, підвищенні продуктивності праці, вдосконаленні форм організації обслуговування споживачів і збільшенні на цій основі прибутку.

Теорію конкуренції узагальнено А. Смітом у праці «Дослідження природи та причини багатства народів». Новизна цієї теорії полягає у тому, що А. Сміт уперше трактував термін «конкуренція» як суперництво, що підвищує ціни при скороченні пропозиції та зменшує ціни при надлишку пропозиції;

2) сформулював головний принцип конкуренції - принцип «невидимої руки», відповідно до якого «смикаючи» за ниточкимаріонеток-підприємців, «рука» змушує їх діяти згідно з деяким «ідеальним» планом розвитку економіки, безжалісно витісняє підприємства, зайняті виробництвом непотрібної ринку продукції;

3) розробив теоретично дуже тонкий та гнучкий механізм конкуренції, який об'єктивно врівноважує галузеву норму прибутку, зумовлює оптимальний розподіл ресурсів між галузями. Тонкість механізму конкуренції полягає в тому, що при скороченні попиту на продукт найбільших труднощів зазнають підприємства, які виробляють неякісну чи невиправдано дорогую продукцію. Гнучкість механізму конкуренції виявляється в його миттєвій реакції на будь-які зміни у зовнішньому середовищі. При цьому найбільш швидко адаптуються до середовища мобільні підприємства;

4) визначив основні умови ефективної конкуренції, що містять наявність великої кількості продавців і покупців, повну інформацію, мобільність використаних ресурсів, неможливість продавців впливати на зміну ринкової ціни продукту при збереженні його якості або якості сервісу;

5) розробив модель посилення та розвитку конкуренції, довів, що в умовах ринкових відносин можливі максимальне задоволення потреб споживачів і найкраще використання ресурсів у масштабі суспільства.

Рекомендована література [1–2, та інші].

Тема 4. Стратегічні напрями та основні засади розроблення цільових програм розвитку в туризмі.

Цілком очевидним є той факт, що система розробки концепцій і програм, прогнозування і планування соціально-економічного розвитку України мають стати структурно-визначальною складовою загальної системи державного регулювання, дієвим інструментом реалізації економічної політики держави. Повинен бути представлений розгалужений та узгоджений комплекс перспективних заходів і стратегічних завдань, який створює передумови підтримання курсу України на економічне зростання і сталий розвиток. Цілком закономірним у цьому контексті є прийняття Верховною Радою України Закону України «Про державне прогнозування та

розроблення програм економічного і соціального розвитку України», проекту Закону України «Про концепцію сталого розвитку України», проекту Закону України «Про стратегію сталого розвитку України».

Формування сталого розвитку туризму як складової цільової системи прогнозування і розробки програм соціально-економічного розвитку країни великою мірою залежить як від загальних концептуальних положень сталого розвитку економіки, так і конкретних елементів механізму його забезпечення, враховуючи системний багатогалузевий характер туристичної індустрії та його мультип-лікативні зв'язки з різними аспектами життєдіяльності суспільства.

Сталий розвиток туризму та його міжнародні масштаби обумовлюють міжнародне співробітництво як на світовій, так і на регіональній основі через пряме міждержавне співробітництво по каналах міжнародних організацій, таких, як ВТО, а також між різними суб'єктами підприємницької діяльності туристичного сектору і неурядовими та професійними організаціями. При цьому необхідно розробляти методи комплексного планування у сфері туризму, з урахуванням екологічно раціонального використання туристично-рекреаційних ресурсів і культурних особливостей дестинацій, для того щоб заходи в секторі туризму відповідали напрямам діяльності з охорони великих екосистем і збереження культурно-історичної спадщини.

Водночас концепція та стратегія сталого розвитку кожного конкретного регіону мають відрізнятися від структури загальнодержавних програмних документів. У них доцільно враховувати специфіку регіонального планування, особливості соціально-економічного розвитку та галузеву структуру економіки регіону, наявність туристичних ресурсів, їх видову характеристику та конкретику сучасних проблем регіону як реальної та потенційної дестинації.

Основне завдання регіональної стратегії розвитку туризму - визначити пріоритетні напрями створення реальних умов для поліпшення добробуту місцевого населення, вирішення його соціальних проблем на основі підвищення ефективності функціонування регіональної економіки через ефективне використання туристичних ресурсів і задоволення попиту споживачів на них у довгостроковій перспективі.

Рекомендована література [1–3, та інші].

Тема 5. Стратегічне планування розвитку туризму

Стратегія являє собою узагальнюючу модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом координації та розподілу ресурсів. Основою будь-якого плану розвитку туризму в регіоні є його базова стратегія. Найбільш поширеними типами базових стратегій є:
- стратегія зростання;
- стратегія стабілізації або обмеженого зростання;
- стратегія виживання.

Стратегія зростання застосовується стосовно динамічно зростаючої галузі.

Розробка такої стратегії здійснюється шляхом систематичного значного підвищення короткострокових і довгострокових показників цілей. Стратегія стабілізації традиційно використовується у зрілих галузях. При цьому характерним є встановлення цілей від досягнутого, скоригованих з урахуванням змін навколишнього середовища. Це найменш ризикований спосіб дії. Стратегія виживання - оборонна стратегія. При цьому рівень цілей встановлюється нижче досягнутого. Вибір того чи іншого стратегічного підходу в якості базового залежить від результатів, отриманих на стадіях стратегічного аналізу і визначення мети. Стратегічне планування передбачає встановлення цілей і ув'язку цих цілей з ресурсами, які будуть використані для їх досягнення. Оскільки ці цілі і характер використання ресурсів впливають на перспективний розвиток організації, стратегічне планування орієнтовано в майбутнє.

Стратегічне планування - особливий вид управлінської діяльності, що полягає в розробці стратегічних рішень, які передбачають постановку цілей і стратегій розвитку територій на довгострокову перспективу, реалізація яких забезпечує ефективне функціонування економіки та швидку адаптацію до змін умов зовнішнього середовища. Є ряд методологічних особливостей стратегічного планування, що відрізняють його від планування розвитку і розміщення продуктивних сил за часів планової економіки.

Для найшвидшого запровадження стратегічного планування у практику управління розвитком продуктивних сил у регіональному вимірі необхідно вирішити низку завдань, що стосуються:

- *наукового забезпечення* стратегічного планування: розробки теорії планування і управління розвитком території, що ґрунтуються на теорії систем, а також теорії стратегічного і тактичного планування й управління;
- *нормативно-правового забезпечення* стратегічного планування, що передбачає законодавче визначення повноважень і прав, які мають учасники процесу планування: органи місцевого самоврядування, громадські організації та представники бізнесових структур;
- *кадрового і методичного забезпечення*: оволодіння спеціалістами з державного управління і науковцями методикою складання стратегічного плану і SWOT-аналізу;
- *фінансового забезпечення*: створення умов для залучення вітчизняних та іноземних інвесторів для фінансування заходів, передбачених стратегічним планом, а також спрямування цільових державних інвестицій в основний капітал на розвиток виробничої і соціальної інфраструктури, для підтримки малого бізнесу, фінансування програм соціального та культурного розвитку;
- *соціально-політичних передумов* запровадження стратегічного планування, що передбачає активізацію волевиявлення територіальних громад у питаннях вибору напрямів розвитку економіки міста, району, області.

Суб'єктом стратегічного планування розвитку туризму є державні, регіональні та муніципальні органи управління туризмом, а також керівні структури підприємств туризму. Об'єктом стратегічного планування

виступають вся інфраструктура туризму, а також соціально-економічні процеси, що протікають в системі туризму. Стратегічне планування в туризмі базується, з одного боку, на цілях і завданнях, поставлених у ході розробки стратегії, а з іншого боку - на прогнозах по різних напрямках туристичної діяльності, а також різних областей суспільного розвитку (економіка, наука, техніка і технологія, демографія, екологія тощо).

Рекомендована література [1,2 та інші].

Темаб.Кластерна модель організації туристичного бізнесу регіону

Туристичний кластер розглядається як система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових і додаткових послуг з приводу створення "основного продукту" кластера - туристичного продукту. До туристичних кластерів належать групи, сконцентровані географічно в межах регіону підприємств, які спільно використовують спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці та інші функціональні структури господарства.

Туристичний кластер - це, передусім, спільнота різних підприємств і організацій на певній території, що безпосередньо або опосередковано пов'язані із наданням туристичних послуг. Інтерпретація структури кластерів з урахуванням специфіки сфери послуг. Так, сектори обслуговування включають постачання засобів виробництва послуг, рекламно-інформаційні послуги, консалтинг; споріднені сектори - подібні технології, подібні стратегії та спільну робочу силу; допоміжні сектори - освіти, підготовку кадрів, науково-дослідну, провідну, стрижневу роль у туристичному кластері, відіграють туристичні підприємства (зазвичай, потужні туроператорські фірми), які експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг і виробництва товарів туристичного попиту. І всі вони об'єднуються спільним бізнес-кліматом, в межах якого формуються необхідні для функціонування туристичного кластера трудові ресурси, технології, а також діють різні стимули, включаючи податкову систему, адміністративне регулювання та бар'єри.

У процесі формування туристичних кластерів подібні та взаємопов'язані підприємства і організації взаємодоповнюють одне одного і кооперуються з метою створення відносин взаємної довіри, взаємообміну ідеями та інформацією, координації дій. Саме високий ступінь довіри дає можливість знизити вартість операцій, що здійснюються між партнерами. Навіть, якщо туристичні компанії раніше не працювали разом, але мали інформацію одна про одну і підтримували неформальні зв'язки в межах регіону, все це вже створює базу для формування довіри.

Членство в туристичному кластері є важливим засобом зміцнення, передусім, конкурентоспроможності кожного з підприємств. При цьому

туристичні кластери є добровільними об'єднаннями туристичних і споріднених підприємств, які зазвичай взаємодіють із науковими та освітніми установами, органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг на зовнішніх ринках.

У межах туристичних кластерів можливим є таке поєднання різних підприємств, які в одних ситуаціях конкурують між собою, а в інших - співпрацюють для вироблення певних спільних рішень, розробки спільних ініціатив, хоча це в багатьох випадках залежить від структури кластеру. Отже, кластерна модель передбачає не тільки взаємовигідну співпрацю, обмін інформацією, ідеями, технологіями, працівниками, а й обов'язково передбачає наявність конкуренції між ними.

Тема 7. Формування стратегії сталого розвитку туризму

Основною метою Стратегії сталого розвитку туризму в Україні є:

- поліпшення якості життя населення;
- захист національних інтересів України у сфері туризму;
- формування конкурентоспроможного національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках на основі раціонального використання туристичних ресурсів, збереження історико-культурних надбань та етнічних особливостей українського народу;
- створення умов для споживання туристичного продукту;
- реалізація закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, зайнятість, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей і відпочинку, туристичної діяльності;
- поліпшення правових, організаційних та соціально-економічних засад реалізації державної політики України у сфері туризму і діяльності курортів в умовах глобалізації та євроінтеграції суспільних процесів.

Стратегічними завданнями розвитку туризму і курортів в Україні є:

- створення законодавчих, нормативно-правових, соціально-економічних, організаційно-управлінських умов для перетворення туризму на соціально та екологічно орієнтовану, економічно ефективну сферу діяльності, а також забезпечення сталого розвитку туризму;
- підвищення ефективності державної політики у сфері туризму і діяльності курортів, формування і впровадження ефективної моделі державного управління з метою координації, регулювання та захисту інтересів учасників туристичної діяльності;
- посилення ролі місцевих громад і громадських, організацій у запровадженні принципів сталого розвитку туризму, вдосконалення наявних та впровадження нових ефективних механізмів взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств, наукових і освітніх установ сфери туризму;

- формування туристичного простору з метою раціонального та ефективного використання туристичних ресурсів шляхом створення та забезпечення функціонування зон сталого розвитку туризму, розроблення і впровадження конкурентоспроможного національного та регіональних туристичних продуктів;
- сприяння соціальній стабільності та безпеці, територіальній єдності, забезпечення умов для розвитку соціально відповідального туризму;
- забезпечення безпеки туристів і подорожуючих, захист їхніх прав та законних інтересів;
- сприяння збереженню і розвитку національної культури та відродженню народних ремесел;
- створення умов для формування національної самосвідомості, патріотичного виховання дітей та молоді, збереження й відновлення унікальних природних та історико-культурних ресурсів. історичних місць України;
- сприяння поліпшенню інвестиційного клімату у сфері туризму, залученню інвестицій у розвиток інженерно-транспортної та комунальної інфраструктур;
- раціоналізація використання фінансових і матеріальних ресурсів у сфері туризму, наповнення бюджетів усіх рівнів від туристичної діяльності, збільшення надходження валютних коштів від туризму;
- створення робочих місць, розвиток малого та середнього підприємництва у сфері туризму, розширення зайнятості у сільській місцевості від розвитку туризму;
- створення рівних можливостей для суб'єктів туристичної діяльності, формування передумов для розвитку ефективного та прозорого туристичного ринку;
- створення об'єктів туристичної інфраструктури в межах територій з високою концентрацією цінних природних та історико-культурних туристичних ресурсів за напрямками національної мережі туристичних маршрутів;
- формування інформаційного простору туризму, створення сприятливих умов для забезпечення рівного доступу до інформації у сфері туризму;
- формування сучасного механізму державного обліку та контролю здійснення туристичної діяльності;
- розробка та впровадження сучасних методик визначення внеску туризму у формування макроекономічних показників країни, регіонів;
- розробка ефективних державної та місцевих програм розвитку туризму та курортів, економічно обґрунтованих планів їх реалізації, у тому числі в рамках програм соціально-економічного розвитку регіонів;
- розвиток міжнародного співробітництва у сфері туризму та діяльності курортів, поліпшення туристичного іміджу держави, ефективно використання можливостей.

Рекомендована література [1,2 та інш.].

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – 2 вид. – К.; 2011. – 392 с.
2. Балашова Р. І. Розвиток туристичного підприємства: теорія та практика : [моногр.] / Р. І. Балашова ; Донец. ін-т турист. бізнесу. – Донецьк : Вебер, 2009.
3. Боголюбов В. С., Орловская В. П. Экономика туризма: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. С. Боголюбов, В. П. Орловская. — М.: «Академия», 2005. – 192с.
4. Горбылева З. М. Экономика туризма: [учеб. пособ.] / З. М. Горбылева. – Мн. : БГЭУ, 2004. – 478с.
5. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу: [навч. посіб.] / Л. П. Дядечко. – К. : ЦУЛ, 2007. – 224 с.
6. Квартальнов В. А. Теория и практика туризма : [учеб.] / В. А. Квартальнов – М.: Финансы и статистика, 2003. – 672 с.
7. www.library-odeku.16mb.com.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: [підруч.] / за заг. ред. В. Ф. Орлова. – К. : Грамота, 2006. – 264с.
2. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: [моногр.] / Т. І. Ткаченко. – [2-ге вид., виправл. та доп.]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 462 с.
3. Устименко Л. М. Історія туризму : [навч. посіб.] / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. – К. : Альтер-прес, 2005. – 320 с.

2 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПО ВИВЧЕННЮ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Тема 1. Передумови та перспективи сталого розвитку туризму

При вивченні теми звернути особливу увагу на наступні питання.

Сьогодні проблема сталого розвитку є однією із найактуальніших і невідкладних у світі, спричинена ускладненням взаємозв'язків між людиною та навколишнім природним середовищем. Виходячи з цього, на міжнародному рівні всерйоз почали обговорюватись й вирішуватись глобальні соціально-економічні та екологічні проблеми, першочерговими з яких є:

- незворотні деградаційні процеси, забруднення довкілля;
- демографічний вибух, нестача продовольства, безробіття;
- виснаження природних ресурсів, знищення й збідніння видового (флористичного та фауністичного) різноманіття;
- нерівномірність розвитку та зростаюча прірва між економічно розвиненими і бідними країнами тощо.

Перехід до сталого розвитку у всіх сферах людської діяльності є однією із першочергових та актуальних тенденцій в сучасному світі, якою опікуються світові лідери, присвячені сотні урядових і міжурядових програм. Основним завданням даної концепції є поєднання необхідності забезпечення економічного зростання, соціального розвитку людства із збереженням та охороною довкілля.

Еволюцію підходів до поняття сталий розвиток можна побачити із наведених нижче визначень, де під ним розуміють:

- ... ситуацію, коли вектор розвитку постійно зростає. Можна сформулювати потрібні умови (для сталого розвитку) як наявність запасу природного капіталу.
- ... підтримку росту загального рівня економіки, що визначається як рівень економічного благополуччя на одну людину.
- ... рівень споживання, що може залишатись незмінним протягом тривалого часу, без негативного впливу на основні фонди;
- ... комплекс дій, які покращать життя людини та залишать його на досягнутому рівні;
- ... процес управління соціальними потребами без зниження якості соціальних механізмів забезпечення рівня життя (1997 р.);
- ... раціональний підхід до економічної політики, що показує повагу до майбутніх поколінь, додаючи екологічний аспект до процесу прийняття рішень, та націлений на постійне збільшення участі всіх зацікавлених сторін[2].

Література [2, ст.24-30].

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення поняттю «сталий розвиток»
2. Охарактеризуйте туризм як міжгалузевий комплекс суб'єктів обслуговування туристів.
3. Яка роль суб'єктів туристичної індустрії в економіці країни (регіону)?
4. На яких методологічних підходах ґрунтується вивчення сталого туризму?
6. Що обумовило виникнення туризму?
7. Як розвивався туризм та які етапи розвитку він пройшов?
8. У чому полягає економічна сутність і завдання туристичної діяльності?
9. Дайте законодавче визначення туризму і туриста.

Тема 2. Концепція сталого розвитку.

Сталий розвиток – це стійкий збалансований соціально-економічний розвиток, який не руйнує навколишнє природне середовище та забезпечує безперервний прогрес суспільства[3].

Проте, найбільш розповсюдженим і загальноприйнятим поняттям сталого розвитку залишається визначення із доповіді Світової комісії з питань навколишнього середовища та розвитку (WECED, 1987 р.) – «Наше спільне майбутнє», де під «сталим розвитком» розуміють такий розвиток, що задовольняє потреби сьогодення і гарантує таку ж можливість майбутнім поколінням.

Як відомо концепція сталого розвитку включає три основні складові: економічну, соціальну та екологічну.

Економічна - базується на теорії максимізації сукупного доходу, який виробляється за умови збереження сукупного капіталу, що виробляє цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених природних ресурсів, використання екологічних, природо-, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, а також відповідних форм капіталу (природного й штучного).

Соціальна - орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі на зменшення руйнівних конфліктів між людьми. Невід'ємною складовою є справедливий розподіл матеріальних і духовних благ, а також збереження історико-культурного надбання.

Екологічна - спрямовується на збереження цілісності природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери.

Більше того, поняття «природні системи» та ареали проживання слід розуміти більш широко і включати в них створене людиною середовище (урболандшафти). Основна увага в концепції приділяється збереженню здатності до самовідтворення та динамічної адаптації таких систем до змін. Деградація природних ресурсів, забруднення довкілля, втрата біологічного

різноманіття та інші негативні явища зменшують здатність екосистем до самовідновлення.

Узгодження вище зазначених напрямків, переведення їх у площину конкретних задач – завдання величезної складності, оскільки всі три елементи мають бути збалансовані та чітко відпрацьовані. Економічний та соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують нові задачі, такі як досягнення справедливості всередині одного покоління (розподіл доходів), а також надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення.

Виходячи із вище зазначеного, можна окремо виділити вихідні положення триєдиної концепції сталого розвитку, які ґрунтуються на:

- забезпеченні природно-екологічної стійкості навколишнього середовища (на основі теорії біотичної регуляції);
- організації економічного розвитку (на основі радикально модифікованої ринкової системи);
- забезпеченні сталого соціального розвитку (на основі принципів справедливості і солідарності);
- екологізації суспільної свідомості (на основі використання системи освіти та засобів масової інформації);
- забезпеченні тісного міжнародного співробітництва та кооперації для досягнення цілей сталого розвитку.

Таким чином, у всіх основних положеннях йде мова про перехід від стихійності у діях до їх керованості (спрямованості) в економічних та соціальних напрямках, що має призвести до трансформації соціосфери в ноосферу.

Література [2, ст.33-36].

Питання для самоперевірки:

1. Які складові включає в себе концепція сталого розвитку
2. вихідні положення концепції сталого розвитку?
3. Розкрийте сутність сталого розвитку в туризмі.
4. Охарактеризуйте основні суб'єкти підприємницької діяльності в туризмі.
5. Що відноситься до туристичної діяльності?

Тема 3. Міжнародний досвід та роль ООН у визначенні засад сталого розвитку

Вперше концепція сталого розвитку була сформульована у доповіді Міжнародної комісії ООН з питань розвитку і довкілля «Наше спільне майбутнє» (доповідь Брундтланд Г.Х.), докладніше розкрита на конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро у 1992 році, на якій було схвалено стратегію дій «Порядок денний на XXI століття»

В доповіді Г.Х. Брундтланд постало питання про необхідність пошуку нової моделі розвитку цивілізації, сформульовано ідею сталого розвитку, як основу взаємодії природи і суспільства на засадах економічно-, соціально- та еколого-збалансованого розвитку, що передбачає можливість задоволення людських потреб не лише сьогодні, але й в майбутньому.

З того моменту у загальний вжиток вводиться термін «сталий розвиток», а концепція сталого розвитку стала невід'ємною частиною на порядку денному і включена до стратегій розвитку багатьох держав.

Проте конференції у Ріо-де-Жанейро передувала низка заходів, що знаменували включення світової спільноти у вирішення екологічних проблем.

У 1992 році було створено Комісію ООН зі сталого розвитку, яка існує і сьогодні. За підсумками роботи комісії були прийняті важливі рішення, а саме:

- у 1996 р. – розроблені та опубліковані індикатори сталого розвитку, за допомогою яких держави зможуть співставляти рівень розвитку і поетапно вирішувати існуючі проблеми;

- у 2003 році на сесії ГА ООН у Нью-Йорку - прийнято тематичну програму заходів для забезпечення сталого розвитку на період до 2017 року, яка базується на дворічних «циклах виконання» окремих завдань.

Україна також не є винятком і її співробітництво з Програмою розвитку ООН (ПРООН) здійснюється в рамках спеціальних програм («Належне управління», «Людський розвиток і людська безпека», «Захист навколишнього середовища і сталий розвиток», «Програма сприяння сталому розвитку в Україні») тощо.

Відданість основним ідеям, закладеним на конференції в Ріо-де-Жанейро, була підтверджена на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі у 2002 році та продовжена на конференції зі сталого розвитку «Ріо+20» вже у 2012 році, порядком денним якої передбачалося конструктивне розв'язання проблем «переходу до зеленої економіки в контексті збалансованого (сталого) розвитку та подолання бідності і створення інституційної платформи сталого розвитку». «Ріо+20» можна вважати наймасовішим з усіх попередніх самітів, так як в його роботі прийняло участь понад 45 тисяч осіб з різних країн світу.

Говорячи про підсумки «Ріо+20», слід зазначити що і цей авторитетний форум не ухвалив достатньо конструктивних рішень. Через відсутність консенсусу він не повністю реалізував основні цілі, зафіксовані у його порядку денному. Глибокий за змістом підсумковий документ саміту «Ріо+20» - «Майбутнє, якого ми хочемо» — знову не вмістив положень обов'язкової юридичної сили.

Однією з найвпливовіших організацій, яка може координувати дії, спрямовані на вирішення глобальних проблем у масштабі світової спільноти, є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Станом на 2012 рік вона об'єднує більше 195 країн, а тому має найкращі можливості для узгодження та

спрямування дій практично всіх країн світу в сфері подолання глобальних екологічних проблем.

Саме Організація Об'єднаних Націй вперше запропонувала і взяла на себе впровадження концепції збалансованого (сталого) розвитку, започаткувала глобальний процес переосмислення суті та переоцінки результатів попереднього (споживацького) розвитку цивілізації, орієнтованого на досягнення економічного зростання без огляду на можливі негативні для довкілля наслідки.

Поява глобальних проблем у різних сферах життєдіяльності людей свідчить про системний характер небезпечних змін, що виникають під впливом антропогенних чинників глобального масштабу. Відповідь на нові загрози вимагає загальнопланетарного підходу, глобального мислення, спільних та узгоджених дій в межах всього світу.

Література [2, ст67-75].

Питання для самоперевірки:

1. Коли вперше була сформульована концепція сталого розвитку?
2. Коли було вперше створено Комісію ООН зі сталого розвитку?
3. Які важливі рішення були прийняті за підсумками роботи комісії?
4. Яка організація вперше запропонувала і взяла на себе впровадження концепції збалансованого (сталого) розвитку,?

Тема 4. Сталий туризм: основні передумови, концепції та стратегії

Всесвітня Туристична Організація запропонувала власне визначення «сталого туризму», під яким розуміють:

«туристичну діяльність, за якої управління всіма ресурсами проходить таким чином, що економічні, соціальні, естетичні потреби задовольняються та зберігається культурна складова, екологічні процеси, біологічне різноманіття та системи підтримки життя».

Сталий туризм - це процес, який здатний задовольнити потреби відвідувачів, туристів та місцевостей, які їх приймають, і в той же час, зберігає та розвиває можливості для майбутнього» (ВТО, 1996 р.).

Сталий туризм повинен:

1) раціонально використовувати природні ресурси, підтримуючи при цьому основні екологічні процеси, сприяти збереженню природної спадщини та біорізноманіття.

2) підтримувати соціально-культурну, історичну спадщину та традиції регіону, задіяного в туристичній сфері.

3) забезпечити отримання економічної дохідності та створення умов для соціального розвитку місцевого населення.

Організація туризму на засадах сталості повинна базуватись не лише на захисті довкілля й повазі до природних екосистеми, але враховувати всі економічні, соціальні та культурні особливості туристичного регіону.

Зважаючи на різноманітність видів туризму, необхідно кожен з них ввести в русло збалансованого розвитку. Це можливо за умови, якщо повага до місцевого населення та раціональність споживання природних ресурсів будуть їх невід'ємною складовою.

Література [1ст.94-95].

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення «сталий туризм»?
2. Які складові включає сталий туризм?
3. Які нормативно-правові акти найбільше стосуються сталого туризму?
4. Що являють собою ресурси екотуризму?

Тема 5. Показники сталого розвитку туризму

Проведення належного контролю й моніторингу за досягненням цілей і втіленням основних ідей сталого (збалансованого) розвитку, оцінка ефективності використаних інструментів вимагають розробки та реалізації відповідних критеріїв і показників – індикаторів сталого розвитку, які відіграють ключову роль в діагностиці стану складної системи «природа – економіка – людина», відкривають можливість виділення існуючих проблем за рахунок розробки відповідних міжнародних, державних, регіональних програм.

Не можливо не відзначити такі проекти по розробці індикаторів сталого розвитку як:

- система індикаторів збалансованого (сталого) розвитку, запропонована Комісією ООН по сталому розвитку, яка складається з 132 індикаторів;
- система інтегрованих екологічних та економічних національних рахунків (System for Integrated Environmental and Economic Accounting), запропонована Статистичним відділом ООН;
- програма екологічних індикаторів тощо.

Індикатори сталого розвитку (лат. indicator – показник) – це певні, доступні для спостереження та вимірювання, характеристики, нормативи і умови, які дозволяють робити висновки про стан та зміни, які відбуваються в навколишньому середовищі.

На світовому рівні проблемою розробки індикаторів сталого розвитку займаються Департамент політичної координації та сталого розвитку ООН, Комісія Об'єднаних націй зі сталого розвитку, Міжнародний інститут сталого розвитку (Канада), Науковий комітет з проблем навколишнього середовища (SCOPE). Ця проблема розглядається та постійно обговорюється на різних міжнародних конференціях і семінарах.

Необхідно запроваджувати систему індикаторів сталого розвитку і для туристичної галузі, які дозволять простежувати зміни в процесі економічного

розвитку туризму, його соціально-культурне значення для розвитку регіону, систематизувати впливи на довкілля тощо.

Нині вже існує ряд показників сталого розвитку туризму, до яких належать:

- показники раннього попередження (зменшення кількості туристів, які повторно приїжджають, розрахунок допустимих туристичних навантажень);
- показники стресу природної системи (якість води, рівень шумового забруднення, поводження з відходами тощо);
- вимірювання сучасного стану туристичного сектора (рівень зайнятості населення в туристичному бізнесі, рівень економічної ефективності);
- вимірювання впливу туризму в біофізичній та соціально-економічній сфері (втрата лісових ресурсів, втрата робочих місць в туризмі, зниження рівня доходів місцевих громад);

Література [1,ст.38-41].

Питання для самоперевірки:

1. Які такі проекти по розробці індикаторів сталого розвитку можна виділити?
2. Дайте визначення *індикатор сталого розвитку*?
3. Ряд показників сталого розвитку туризму, до яких належать?
4. Розкрийте сутність туристичного продукту, який є об'єктом ринкових відносин.
5. Охарактеризуйте види, особливості та основоположні функції туристичного ринку.

Тема 6. Методика створення та роль екологічної паспортизації для сталого розвитку туризму в Україні

З метою встановлення основних напрямків розвитку будь-якої господарської діяльності (в тому числі – туристичної) сьогодні необхідним є проведення, вивчення, оцінка і наявність відповідної документації щодо можливих впливів на довкілля.

Екологічний паспорт – важливий державний документ, який дозволяє детально й диференційовано аналізувати причини зміни стану довкілля у зв'язку із впливом об'єктів промислової та господарської діяльності.

Екологічна паспортизація проводиться з метою створення економіко-правового механізму по реалізації закріпленого в Конституції України права громадян на безпечне довкілля, яка сприяє:

- впровадженню екологічно безпечних технологічних процесів та устаткування;
- виробництву екологічно безпечної продукції на всіх стадіях її життєвого циклу, підвищенню її якості та конкурентоздатності;
- створенню умов для організації виробництв, що відповідають установленим екологічним вимогам;

- удосконаленню керування господарською та іншою діяльністю;
- запобіганню ввозу на територію України екологічно небезпечної продукції, технологій, відходів;

У загальному розумінні, **екологічний паспорт** являє собою офіційний документ, що розробляється з метою забезпечення державного обліку об'єктів, які шкідливо впливають на стан довкілля, контролю за станом екологічної безпеки, відвернення та ліквідації негативного впливу.

Роль екологічної паспортизації полягає у можливості володіти необхідними даними щодо використання природних ресурсів (повітря, водних об'єктів, ґрунтів, лісових ресурсів тощо), вторинних ресурсів (електроенергії, паливно-мастильних матеріалів, мазуту).

Вплив туризму дуже сильно залежить від виду туристичної діяльності, поведінки туристів і якості туристичних послуг. Більша частина тиску на навколишнє середовище спричинена масовим туризмом (особливо в прибережних, приозерних і гірських районах). З метою зменшення цього тиску необхідно створювати та розвивати національні та регіональні об'єднані плани щодо управління туристичною діяльністю, екологізації останньої.

Основними елементами в цих програмах мають бути:

- контроль за використанням земельних, лісових і водних ресурсів;
- встановлення жорстких правил за новими спорудами і боротьба проти нелегального туристичного будівництва;
- управління в'їздом приватного транспорту в туристичні регіони;
- суворе застосування екологічних стандартів по шуму, питній воді, воді для купання, рідких відходах і викидах в повітря;
- створення амортизуючих зон навколо вразливих районів і професійна підготовка людей, які задіяні в управлінні даними туристичними об'єктами.

Література [1, ст. 81-88].

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення «екологічний паспорт»?
2. З якою метою проводиться екологічна паспортизація?
3. Яка роль екологічної паспортизації?
4. Що є основою мотивації праці?

Тема 7. Поняття екологізації туризму та її значення для сталого розвитку

Екологізація туризму являє собою науковообґрунтовану, екологічно-орієнтовану управлінську діяльність, яка направлена на:

- поліпшення екологічного стану природних комплексів й об'єктів територій туристичної зацікавленості;
- збереження та відновлення порушених або змінених (деградованих) екосистем за рахунок зміни режиму (способу) їх використання;

- розрахунок і встановлення допустимої кількості туристів за певний туристичний сезон;
- модернізацію обладнання та очисних споруд, що застосовуються в туристичній інфраструктурі;
- підвищення культури виробництва туристичних послуг; - екологічну просвіту тощо.

В загальному розумінні екологізація - це стабілізація, поліпшення екологічного стану природних комплексів, екосистем за рахунок зміни взаємовідносин у системі природа - людина. До цього можна віднести:

- підвищення потенціалу самовідтворення екосистем;
- зменшення рівня забруднення всіх компонентів довкілля процесами і продуктами життєдіяльності людини;
- антропогенне оздоровлення середовища життєдіяльності людини.

Під екологізацію рекреаційної діяльності розуміють процес організації рекреаційної діяльності на засадах впровадження ідей збереження природного та історикокультурного середовища .

Предметами екологізації є: компоненти природних систем (повітряний басейн, водні об'єкти, ландшафти, біологічні об'єкти тощо), суспільні системи (економіка країни або регіону, сектори господарства, галузі підприємства), виробничі системи та їхні компоненти (технології, обладнання, інструменти, виробничі процеси), компоненти економічної сфери, суспільні відносини, властивості людини (знання, навички, потреби). Екологізація є дієвим механізмом врівноваження антропо- й техногенного навантаження на природотуристичні комплекси України, як вагома передумова забезпечення належної якості та ефективності оздоровлення і відпочинку населення. Забезпечення раціонального, еколого-збалансованого туристичного природокористування має охоплювати заходи стосовно:

- дослідження природно-ресурсного потенціалу туристичних регіонів України, визначення допустимого антропогенного навантаження;
- вдосконалення нормативно-правової бази у відповідності з вимогами міжнародного законодавства, в тому числі впровадження комплексу стандартів на туристичний продукт та суміжні послуги (готельні, послуги ресторанного господарства, транспорту, торгівлі тощо);
- поширення практики стандартизації та сертифікації туристичних послуг, а також ліцензування закладів, що їх надають;
- оптимізації механізмів залучення до туристичної інфраструктури вітчизняних і зарубіжних інвесторів;
- обґрунтування місткості (норм і нормативів використання) об'єктів, розташованих в туристичних зонах і центрах;
- розвиток найбільш перспективних видів туристичної діяльності, якими є санаторно-курортне оздоровлення, лікування, водний, мисливський, пішохідний, кінний, культурно-пізнавальний, екологічний, сільський, зелений та агротуризм (тобто види туризму, найтісніше пов'язані з природою і найменш для неї загрозливі);

- вдосконалення рекламно-інформаційної діяльності, у тому числі активізація участі держави в рекламуванні національного туристичного продукту на зовнішньому ринку;

- сприяння створенню мережі інформаційних туристичних і курортних порталів в мережі Інтернет.

Виходячи із вище зазначеного, встановлено основні значення екологізації туризму для сталого розвитку, які полягають у:

- збереженні та відновленні вразливих, екологічно нестійких природних територій;

- усуненні існуючих джерел впливів на довкілля в процесі туристичної діяльності;

- узгодженому плануванні туристичної активності з іншими видами економічної діяльності;

- впровадженні в туристичну галузь екологічно м'яких технологій;

- мінімізації тисків на навколишнє середовище за рахунок рівномірного розподілу туристів (у часі і просторі), створенні альтернативних зон відпочинку.

Література [1, ст.112-120].

Питання для самоперевірки:

1.Що собою являє екологізація туризму?

2. Дайте визначення терміну «екологізація».

3. Що розуміють під екологізацію рекреаційної діяльності?

4.Що є предметом екологізації?

5. Які основні значення екологізації туризму для сталого розвитку?

Тема 8.Екологізація системи управління туристичною діяльністю в Україні

Вивчення вказаної теми вимагає звернути увагу на наступні питання.

Важливе місце для туристичної діяльності посідає екологізація системи управління. Вона полягає у запровадженні нової, екологічно-орієнтованої системи менеджменту туризму, яка направлена на раціональне, збалансоване природокористування, охорону довкілля. Екологізація управлінської діяльності повинна сприяти гармонізації туристичної діяльності, забезпечувати екологічну орієнтацію всіх функцій управління, планомірну діяльність з охорони природи, забезпечення екологічної безпеки, ефективну економічну діяльність туристичного підприємства та соціально-економічний розвиток туристичних регіонів.

Введення в практику системи ефективного екологоорієнтованого управління, дозволить досягнути значних економічних прибутків від туризму шляхом розробки цікавих, відносно нових, екологічно безпечних туристичних продуктів (екотури, екостежки, екоекскурсії, змістовні

екотуристичні програми, лекції, семінари тощо), які охоплюватимуть широкий спектр послуг.

На думку Дмитрука О.Ю., функціонування системи організаційно-управлінської діяльності повинно ґрунтуватись на виконанні загальних та спеціальних організаційних і управлінських функцій, використанні різноманітних методів, засобів, форм і структур управління обробкою великих обсягів інформації, необхідної для підготовки і прийняття екологічно-орієнтованих управлінських рішень. За допомогою даної системи плануються, розробляються і здійснюються різноманітні заходи такі, як маркетинг, інновації, менеджмент людських, фінансових та матеріальних ресурсів, оцінюються продуктивність, соціальна відповідальність, прибуток тощо. Часткові результати кожного етапу екологоуправлінської діяльності взаємодіють і взаємно впливають один на одного, сполучаються врешті-решт в єдиний результат екологічного менеджменту, що виражається у вигляді отриманого прибутку. Сучасна система екологічного менеджменту туризму, повинна орієнтуватись на нові ідеї та інновації, які дозволять інтегрувати туристичну галузь в русло збалансованого розвитку, створити перспективно нові екотуристичні продукти, постійно вдосконалювати всі аспекти туристичної діяльності.

В основі екологічного менеджменту туризму закладені такі принципи:

- орієнтації на екологічну свідомість туристів й організаторів туристичної діяльності;
- економічної результативності та прибутковості туристичної галузі;
- своєчасного, ефективного вирішення і попередження екологічних проблем;
- відповідальності за екологічні наслідки управлінської діяльності тощо.

На шляху до впровадження в практику системи екологічного менеджменту туризму, необхідно враховувати наступні чинники:

- інноваційний характер (еколого-орієнтоване управління може сприйматись з певним побоюванням як з боку природоохоронних та природогосподарських організацій, так і, безпосередньо, туристичних організацій);
- специфіка туризму вимагає значно більших зусиль для заняття свого сегмента на туристичному ринку;
- вихід якісного екотуристичного продукту на туристичний ринок часто пов'язаний з достатньо високими початковими затратами, що робить його кінцевий продукт досить коштовним;
- інтелектуальну, просвітню, виховну функції туризму можна реалізувати лише за наявності відповідної інфраструктури та кваліфікованих фахівців (менеджерів з екологічною освітою в туризмі, гідів-природознавців тощо), яких сьогодні не вистачає. Екологічний менеджмент передбачає більші первинні ринкові та інтелектуальні затрати, які в кінцевому результаті виправдані за рахунок вирішення ряду соціально-економічних, екологічних і

природоохоронних проблем, що в свою чергу і відрізняє його від менеджменту туризму в його традиційному розумінні.

На нашу думку, основними завданнями та пріоритетами екологізації управлінської діяльності в туризмі є:

- орієнтація на інтелектуальний розвиток як туристів, так і місцевого населення, їх екологічну просвіту;

- підвищення рівня екологічної культури взаємовідносин між туристами та навколишнім природним середовищем за рахунок проектування, прокладання екотуристичних маршрутів, проведення екологічних тренінгів тощо;

- розробка і впровадження екокультурних норм та правил поведінки в природному середовищі з поступовим переходом на рівень високої екологічної культури спілкування;

- виховання у туристів потреби не лише насолоджуватись природним середовищем, але й дбати про його збереження;

- забезпечення сталого розвитку вже розвинених і потенційно можливих туристичних центрів;

- підвищення рівня зайнятості населення у сфері еколого-орієнтованих видів туризму (екологічного, зеленого, сільського та аграрного).

Процес екологізації системи управління в туризмі поєднує у собі планувальний, організаційний, мотиваційний та контрольний аспекти. Планувальний аспект реалізується за рахунок намічуваної діяльності на природні ресурси. Природні ресурси ним розглядаються саме як об'єкт організаційноуправлінської діяльності поряд з людськими, матеріальними, фінансовими ресурсами, а не як обов'язкова складова туристичних ресурсів. Управління природокористуванням передбачатиме систему планомірного, цілеспрямованого формування, регулювання і контролю за використанням природних ресурсів у процесі лікування, оздоровлення, купання, проведення дозвілля, ігор, прогулянок тощо з найбільшою екологічною та економічною ефективністю. Організаційний аспект екологічного менеджменту туризму орієнтований на створення більш якісного, екологічного туристичного продукту, отримання економічного прибутку від його реалізації. Він включатиме розробку і виконання комплексу заходів управлінського, організаційного, економічного, соціально-культурного, психолого-педагогічного, матеріально-технічного, кадрового та іншого характеру, які орієнтовані на туристів і суб'єктів туристичної діяльності з метою підвищення рівня їх екологічної свідомості та культури.

Для цього необхідно: а) створити різноманітні науково-методичні, екологоінформаційні центри, музеї природи, візит-центри тощо; б) розробити тематичні програми, відео сюжети, налагодити друк буклетів, брошур та довідників екологічного спрямування; в) створити різноманітні рекомендації та пам'ятки туристам; г) проводити семінари, симпозиуми, презентації, круглі столи, екотуристські збори і змагання, екотренінги, екоігри тощо.

Література [1, ст.28-35].

Питання для самоперевірки:

1. Чому сприяє екологізація управлінської діяльності?
2. Які принципи закладені в основі екологічного менеджменту туризму?
3. Основні завдання та пріоритети екологізації управлінської діяльності в туризмі?
4. Які аспекти поєднує процес екологізації системи управління в туризмі поєднує ?
5. На чому орієнтований організаційний аспект екологічного менеджменту туризму орієнтований?

Тема 9. Екологістичний менеджмент як складова сталого розвитку туризму

Згідно визначення ЮНВТО, сталий розвиток туризму означає ефективне управління всіма видами ресурсів, забезпечення задоволення економічних, спеціальних та естетичних потреб туристів за умов збереження культурної цілісності, екологічної безпеки, біологічного різноманіття та систем життєзабезпечення відпочинкового середовища.

Логістична модель збалансованого розвитку має на меті узгодження логістичних потенціалів ресурсної бази туризму, матеріально-технічної бази туризму та вхідного туристопотоку в країну або регіон.

Під логістичним потенціалом при цьому розуміється максимально допустиме туристичне навантаження (тобто туристопотоки) на рекреаційно-туристичні ресурси країни або регіону, що не порушить стійкість середовища та забезпечить можливість відтворення природо-ресурсної бази туристичного регіону. Актуальність даної проблеми посилюється в зв'язку з тим, що в сфері туризму існує низка об'єктів туристичної зацікавленості, які не є відтворювальними. Неможливість відтворення деяких об'єктів полягає не в необхідності надто великого фінансування, а в тому, що ці об'єкти не схильні до відтворення за своєю сутністю. Це передусім об'єкти культурно-історичного потенціалу – туристичні ресурси, що формують туристичну зацікавленість. Неможливість їхнього відтворення закладена вже в самому визначенні даного ресурсу з домінуючим наголосом на «історичний».

Незважаючи на те, що нині є достатні технічні та фінансові можливості відновлення багатьох культурноісторичних цінностей, в тому числі в Україні, практика свідчить, що дані об'єкти після їхнього відтворення стають менш привабливими з точки зору культурно-пізнавального інтересу. Внаслідок цього відбувається скорочення туристопотоків, а відтак зниження доходів від туризму. Велика популярність міжнародного туризму та зростаюча чисельність туристів у світі, а відтак і доходів від міжнародних подорожей – це реалії XXI ст.. Між тим ресурсна база для швидко зростаючого попиту та споживання рекреаційно-туристичних послуг як у світовому мірілі, так і в масштабі окремих країн та регіонів, залишається величиною суворо обмеженою наявними на земній кулі ресурсними можливостями. Тому в

основу формування та раціонального використання туристичних ресурсів окремих регіонів слід покласти засаду максимально допустимого навантаження на ресурсну базу туризму, перевищення якої спричиняє негативні наслідки фізичного, екологічного, соціального та медикопсихологічного характеру.

Під допустимим туристичним навантаженням розуміють максимальне навантаження (тобто чисельність туристів, туристопотік), яке може прийняти туристична територія (або конкретний туристичний об'єкт) без будьякої шкоди для місцевих ресурсів, без негативних вражень та погіршення стану здоров'я туристів від подорожі та виникнення екологічних, соціально-економічних проблем у місцевих мешканців. Допустиме туристичне навантаження можна поділити на чотири основних види.

По-перше, це фізично допустиме навантаження, або рівень відвідуваності туристичної дестинації, перевищення якого призводить до фізичної руйнації ресурсної бази туризму. По-друге, це екологічно допустиме навантаження, тобто той рівень відвідуваності туристичної дестинації, перевищення якого призводить до шкідливих екологічних наслідків (як результат дій туристів, або функціонування обслуговуючої туризм інфраструктури). По-третє, це туристичне психологічно та медичнодопустиме навантаження, або рівень відвідуваності туристичної дестинації, перевищення якого призводить до погіршення вражень від подорожі чи навіть погіршення самопочуття туристів. По-четверте, це місцеве соціально-допустиме навантаження, тобто такий рівень відвідуваності туристичної дестинації, перевищення якого призводить до негативних наслідків для способу життя місцевого населення і погіршення його взаємовідносин з туристами (наприклад, прийнятий на міжнародному рівні коефіцієнт гостинності визначає за оптимальне співвідношення числа туристів та місцевих мешканців не вище, ніж один до трьох).

Література [1,ст.123-130].

Питання для самоперевірки:

- 1.Що розуміють під допустимим туристичним навантаженням?
- 2.Що розуміють під логістичним потенціалом?
- 3.На які види можна поділитидопустиме туристичне навантаження?

3 ОРГАНІЗАЦІЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Поточна та підсумкова оцінка рівня знань студентів здійснюється за модульною накопичувальною системою.

Поточний модульний контроль з дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» передбачений за лекційними змістовними модулями програми ЗМ-Л1, ЗМ-Л2, практичним змістовним модулем програми ЗМ-П1. Методично модульний контроль з *лекційного модуля* проводиться в формі тестових контрольних робіт. Кожному студенту видається свій варіант завдання. Результати роботи оформлюються на окремому аркуші відповідно до наступного зразка:

Тестова контрольна робота
з дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму»
студент групи..... прізвище, ім'я, по батькові студента
Варіант № ____

1. Запитання

- відповідь

.....

20. Запитання

- відповідь

Дата

Підпис

Час, що виділяється на виконання тестової контрольної роботи визначається при видачі завдання, залежить від складності завдання і не перевищує 1 академічної години.

Після вивчення лекційного матеріалу, написання контрольних робіт зі змістовних модулів може бути нарахована максимальна кількість балів згідно табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл балів за лекційними змістовними модулями

Змістовний модуль	Форма контролю	Максимальна сума балів
ЗМ-Л1	КР1, УО	20
ЗМ-Л2	КР2, УО	30
Всього		50

Визначення	Бали
	КР1
Відмінне виконання (18-20 правильних відповідей на 20 питань)	38 – 50
Добре виконання (16-17 правильних)	26 - 27

відповідей на 20 питань)	
Задовільне виконання (10-15 правильних відповідей на 20 питань)	10 – 15
Незадовільне виконання (1-9 правильних відповідей на 20 питань)	1 – 9

Критерії оцінювання в балах тестових контрольних робіт в залежності від кількості правильних відповідей на запитання наступні:

Методично модульний контроль з *практичного модуля* проводиться в формі письмової контрольної роботи, а з *модуля індивідуального завдання* - у формі підготовку доповіді і презентації по окремій заданій темі.

За змістовними модулями ЗМ–П1, , може бути нарахована максимальна кількість балів згідно табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл балів за практичними змістовними модулями

Змістовний модуль	Форма контролю	Максималь на сума балів
ЗМ-П1	КР1	20
ЗМ-ІЗ	ІЗ	30
Всього		50

Питання про допуск до семестрового іспиту розглядається тільки за умови, якщо студент виконав всі види робіт, передбачені робочою навчальною програмою і набрав за модульною системою суму балів **не менше 50% від максимально можливої за практичну частину (50 балів)**. В іншому випадку студент вважається таким, що не виконав навчального плану дисципліни і не допускається до іспиту.

Формою підсумкового семестрового контролюючого заходу з обов'язкової початкової дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» є письмовий іспит, який проводиться в період заліково-екзаменаційної сесії. Під час іспиту перевіряється засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (знань, вмінь та навичок, що зазначені у програмі дисципліни).

Екзаменаційні білети з дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» являють собою тестові завдання закритого типу, які потребують від студента вибору правильних відповідей з чотирьох запропонованих у запитанні. Тестові питання кожного екзаменаційного білету формуються по всьому переліку сформованих у навчальній дисципліні знань (в першу чергу базової компоненти), а їх загальна кількість складає 20 завдань. Повна правильна відповідь на 1 тестове завдання оцінюється у **5**

балів. Оцінка успішності виконання студентом цього заходу здійснюється у формі кількісної оцінки (бал успішності) та максимально складає **100 балів**. Перехід від кількісної оцінки до якісної оцінки здійснюється за 4-х бальною системою відповідно до наступної шкали - **за правильну відповідь: на 18-20 тестів (90-100%) – «відмінно»; на 15-17 тестів (74-89%) – «добре»; на 12-14 тестів (60-73%) – «задовільно»; на менш ніж 12 тестів (<60%) – «незадовільно».**

Загальна кількісна оцінка, що отримує студент за підсумками вивчення навчальної дисципліни «Економіко-екологічні засади сталого туризму» (загальний бал успішності) є **усередненою** між кількісною оцінкою поточних контролюючих заходів та кількісною оцінкою семестрового контролюючого заходу – іспиту. Якщо студент за підсумками іспиту отримав загальну кількісну оцінку менше 50% (від максимально можливої на екзамені), то загальний бал успішності має дорівнювати балу успішності на іспиті.

Таблиця 3

Шкала оцінювання

Бал успішності (у відсотках)	За національною системою		За шкалою ECTS
	для іспиту	для заліку	
90 – 100	5 (відмінно)	зараховано	A
82 – 89,9	4 (добре)	зараховано	B
74 – 81,9	4 (добре)	зараховано	C
64 – 73,9	3 (задовільно)	зараховано	D
60 – 63,9	3 (задовільно)	зараховано	E
35 – 59,9	2 (незадовільно)	не зараховано	FX
1 – 34,9	2 (незадовільно)	не зараховано	F

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ОСАМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО
ТУРИЗМУ»**

Укладач: Полянничко О.В.

Підп. до друку
Умов. друк. арк.

Формат 60×84/16
Тираж

Папір друк.
Зам. №

Надруковано з готового оригінал-макета

Одеський державний екологічний університет,
65016, м. Одеса, вул. Львівська, 15